

njostjo. Umetniška dela v štuku so izdelovali do konec XVIII. stoletja izključno Italijani. Detail na takozvanem Vetrinjskem dvoru je sirov in močan in koncepcija še daleč ni tako lahka in tekoča kakor na mlajši ornamentiki grajskega stopnišča, vendar kažejo mnoge podrobnosti sorodne osnovne poteze. Plastična dekorativnost učinkovito tekmuje s strukturnim arhitektonskim ogredjem ter se veže v zmerni zakonitosti, ne da bi pri tem prevladovala ali pa se podrejala. Arhitektura Vetrinjskega dvora pohaja iz časa okoli 1725.

Novi dobi, katero je otvorila Francija z velikimi pokreti na koncu XVIII. stoletja, pripada hiša na Slomškovem trgu št. 3. V nasprotju z močno razgibanim realističnim načinom baročnega oblikovanja se sedaj varuje stroga zakonitost arhitektonskega izražanja. Z mirnim poudarjanjem široko zasnovane horizontalne v pritličju in z jasno izvedeno vertikalno arhitekturo v nadstropju je znova prodrlo zavestno poudarjanje osnovne oblike. Preprostost v podajanju in zmerne ter jasne proporcije odlikujejo to klasičistično fasado. Prvovrstno rokodelsko tradicijo dokazuje troje železnih, umetno kovanih vrat v pritličju. Hiša pohaja iz leta 1813., in 1926 jo je sedanji lastnik dal prenoviti s finim občutjem in umetniško vzgledno. Posebno moramo poudariti na tej hiši solidnost v reklamnih trgovskih in obrtnih napisih.

Kajti skoro vse stare mariborske stavbe kvarijo danes neorgansko nameščeni reklamni napisi, ki so pač znak gospodarsko sposobne sedanjosti, ki pa na drugi strani ubijajo zunanost najlepših mariborskih stavb. Izprememba teh reklamnih nerednosti — vsaj

Cerkev sv. Alojzija v Mariboru Foto dr. H. Böcher

na stavbah, ki pridejo pod zaščito kot zgodovinske in umetniške zgradbe — bi lice starega Maribora izredno dvignila.

PREVZEM MESTNE UPRAVE V MARIBORU, DNE 2. JANUARJA 1919

† GENERAL RUDOLF MAISTER

Dne 1. novembra 1918 sem se s svojim pičlim vojaštvom polastil vojaškega poveljstva v Mariboru. Veliko je bilo vredno, da je ta dan prešla v naše roke tudi politična uprava na Slov. Štajerskem.

Dr. *Verstovšek* in dr. *Rosina* sta namreč v imenu našega Narodnega sveta po dolgem prizadevanju in z raznimi koncesijami, zlasti glede na prehrano, dosegla v Gradcu, da je tamkajšnji cesarski namestnik s 1. novembrom imenoval slovenske upravne uradnike za vodje okrajnih glavarstev na vsem Slov. Štajerskem. Nasproti tej privolitvi sta se naša zastopnika moralaavezati, da ostane samouprava Maribora nedotaknjena, dokler se za vedno veljavno ne odloči pripadnost mesta. Obvezo sta dala s pridržkom, da bosta uprava mesta in mestno prebivalstvo lojalna proti naši državi.

Dne 9. novembra sem razglasil mobilizacijsko povelje, ker so mi od dne do dne bolj uhajali prostovoljci, ki so se javili prve dni po prevratu. Z vojaki, ki so se priglasili na to povelje, smo v dveh dneh postavili Mariborski pešpolk in 2 bateriji. Dne 23. novembra smo razorožili nemško mestno Schutzwehr, ki je naraščala že prav nevarno.

Od 25. novembra do 1. decembra sem zasedel našo jezikovno mejo na črti Radgona - Špilje - Velikovec. S to zasedbo je bil Maribor trdno v naši oblasti.

Dne 28. novembra smo prevzeli okrajno sodišče v Mariboru. Zaradi tega prevzema je dne 29. novembra začelo stavkati vse nemško poštno in železniško osebje. Že naslednji dan pa smo prevzeli s pomožnim osebjem iz Ljubljane poštno in železniško upravo v mestu in kmalu tudi na podeželju.

Vhod v mestni magistrat v Mariboru. (K članku: Renesanca, barok in klasicizem v mariborskem stavbarstvu) Fot. dr. H. Böcher

Tako je ostala mariborskim Nemcem nedotaknjena samo še mestna samouprava. To pa je bila zaradi zgoraj omenjene nedotakljivosti silna zapreka za naše brambno in upravno delo v mestu. Za vsako našo naredbo, ki se je količkaj dotikala pravic občinskega sveta — včasih tudi brez pravega vzroka — se je ta takoj pritožil naravnost pri Narodni vladi v Ljubljani ali pa prosil za posredovanje dunajsko, še rajši pa graško vladno. Nemških protestov ni bilo ne konca ne kraja.

Občinski svet se je tudi branil proti nalepljenju mojega mobilizacijskega povelja in vseh drugih lepakov, katerih vsebina je v zvezi z Narodnim svetom ali pa z mojim vojaštvom. K našim slovenskim vlogam je zahteval nemške prevode, ki jih sicer ni dobil, pač pa se je s pisarjenjem izgubljalo veliko časa.

Trikratno osebno posredovanje, dr. Lajnšičeve in moje telefonične prošnje, da naj se postavi na mesto nemškega župana naš vladni komisar, so bile brez uspeha — ker je ostal Maribor lojalen.

Zadevo je rešil nazadnje mariborski občinski svet sam, ko je 12. novembra 1918, na dan proklamacije Avstrije za republiko, na javni slavnostni seji izrazil pripadnost Maribora k Avstriji in tej izrekel svojo udanost.

Narodna vlada za Slovenijo je zato 16. decembra 1918 imenovala dr. Vilka Pfeiferja za vladnega komisarja mesta Maribora.

Dr. Pfeifer je prišel 22. decembra v Maribor na posvet, kjer smo določili 2. januar 1919 za prevzetje mestne občine; bilo je treba še priprav za izmenjavo uradništva. Čas prevzetja se je naznanil županu dr. Schmidererju pismeno.

Pri prevzetju mestne občine, ki je bilo na določeni dan ob 11. uri v občinski posvetovalnici, smo bili navzoči od nas: zastopnik narodne vlade za Slovenijo dr. Lajnšič, novo imenovani komisar dr. Pfeifer, jaz in stotnik generalnega štaba Koser, policijski komisar dr. Ivan Senekovič in člana Nar. sveta dr. Rosina in Žebot; od nemških zastopnikov pa župan dr. Schmiderer, podžupan Nasko in Suppanz, mestna svetovalec Franc Bernhard in Kristof Futter, poslanec Wastian in magistratni uradniki dr. Josip Schinner, dr. Emil Url in dr. Ralf Valentin.

Dr. Lajnšič je prebral naredbo narodne vlade o postavitvi dr. Pfeiferja za vladnega komisarja v Mariboru, za njim pa dr. Schmiderer oster protest proti temu ukrepu naše vlade; na koncu pa je s solznimi očmi izjavil, da se pokori sili. Mi smo nato odšli.

Na hodnikih mestne hiše in po stopnicah je bilo zbrano vse mestno uradništvo, v veži pa mestna policija. Na trgu pred magistratom se je nabrala velika množica meščanov, tihih prič tega za Maribor važnega zgodovinskega dogodka.

Dr. Pfeifer je dal še ta dan po mestu nalepiti razglas, tiskan v nemškem in slovenskem jeziku:

Dvoriščne arkade mest. magistrata v Mariboru. (K članku: Renesanca, barok in klasicizem v mariborskem stavbarstvu) Foto J. Kovačič

PREBIVALSTVU MESTA MARIBORA!

Narodna vlada SHS v Ljubljani je razpustila občinski svet mesta Maribora, ker se ni podvrgel ukrepom odnosno avtoriteti države SHS in je Narodna vlada SHS mene imenovala vladnim komisarjem z nalogo, da začasno prevzamem in vodim posle mariborskega občinskega sveta.

Prevzel sem danes vodstvo mestnega magistrata v Mariboru.

O tem obveščam prebivalstvo mesta Maribora s pri-stavkom, da bom po najboljši moči skušal zadostiti željam in potrebam prebivalstva in se tudi nadajam, da mi bo prebivalstvo brez razlike na stranke in narodnost v svojem lastnem interesu pomagalo in zaupalo, in elemente, ki bi hoteli redno uradovanje ovirati, zavračalo.

Maribor, dne 2. januarja 1919.

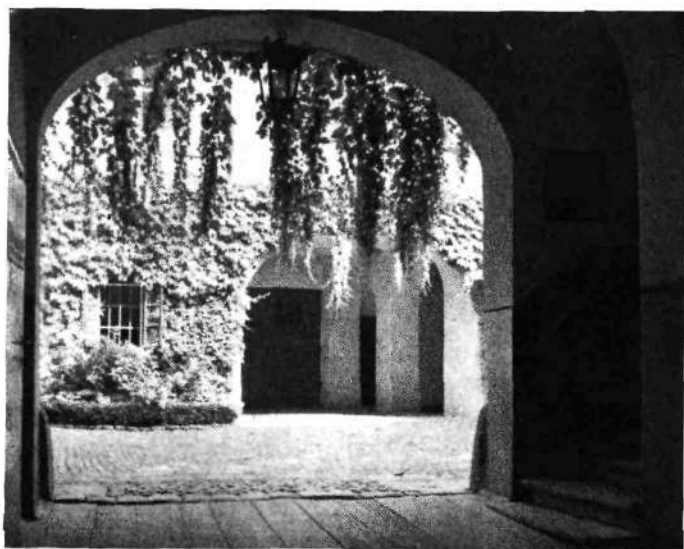
Vladni komisar: dr. Pfeifer, s. r.

Marburger Zeitung je na mojo zahtevo priobčila Pfeiferjev razglas tudi s slovenskim besedilom. To je bila menda prva slovenska uradna objava v tem vse-nemškem listu in zato izredna posebnost, ki je mari-borskim Nemcem razkrila prihajajočo usodo mesta.

Popoldne je bila z dovoljenjem drja Pfeiferja in v njegovi navzočnosti zadnja seja mariborskega nem-škega občinskega sveta. Dr. Schmiderer se je kot župan lepo in mirno poslovil od občinskih svetoval-cev. Za njim je govoril drugi podžupan, socialni demokrat Suppanz, ki je v popolnoma z vsenemškim duhom prepojenih besedah poudarjal, da poverjeni-štva drja Pfeiferja ne pripoznava noben občinski sve-tovalec in da se bodo pismeno pritožili pri Narodni vladi v Ljubljani.

Dr. Pfeifer mu je odgovoril, da se lahko pritožijo, toda ne kot zastopniki mariborske občine in tudi ne z uporabo uradnega pečata, ampak samo kot zaseb-niki.

Po tej seji je prevzel dr. Pfeifer županovo pisarno, v kateri je deloval 14 mesecev. Sicer to ni dolga doba, toda za prvega slovenskega vladnega komisarja v Mariboru vendar doba polna velikih nalog, skrbi in odgovornosti.

Dvorišče hiše na Slomškovem trgu št. 3. (K članku: Renesanca, barok in klasicizem v mariborskem stavbarstvu) Foto J. Kovačič

Slomškov trg št. 3 (K članku: Renesanca, barok in klasicizem v maribor-skem stavbarstvu) Foto J. Kovačič

Magistratnih nameščencev je bilo na dan pre-vzema skupno okrog 250 oseb. Bili so to sami izraziti nasprotniki Slovencev. Če je po prevratu do Pfeiferje-vega prihoda prišel kak naš človek po opravkih na mestni urad in govoril po slovensko, so mu uradniki odgovarjali: Wir verstehen nicht französisch.

Dr. Pfeifer je že prvi dan odpustil iz službe vse 3 pravnike, dr. Schinnerja, Urla in Valentina, ki so bili hudi vsenemci in vse uradnike ter policijsko osebje, ki so krivično in sovražno ravnali s Slovenci. Na njihova mesta je Narodna vlada postavila le pičlo število slovenskih uradnikov, vendar je bilo urado-vanje že prve dni brezhibno.

Narodna vlada je drju Pfeiferju dodelila sosvet, v katerega so bili imenovani ravnatelj Cirilove tiskarne, dr. Anton Jerovšek, odvetnika dr. Josip Leskovar in dr. Franjo Rosina, železniški revident Franc Kitak, dalje Franjo Močnik, Ferdo Leskovar, Hubert Misera, Karel Nasko in Julius Pfrimer.

Na mesto Pfrimerja, Naska, Močnika in Kitala so bili pozneje imenovani Leopold Barta, Franc Jarh, Anton Turk in Ferdo Vincetič.

Huda je bila za prehrano mesta. Dr. Pfeifer je prevzel v mestnih skladiščih samo slabo kislo zelje in repo ter posušeno povrtnino brez okusa, ki se je med vojno imenovala v zaledju »Dörrgemüse«, na fronti pa so ji rekli »Drahthindernis«. S pridobitvijo mariborskih slovenskih trgovcev Berdajsa, Kozinca, Preaca in Šoštariča se je vladnemu komisarju posre-čilo, da je oddal večino tega blaga v Avstrijo, mari-borski živilski trg pa založil z mastjo, sladkorjem, mlekom in drugimi za tiste čase velikimi redkostmi. Tudi tržne cene je tako uravnal, da je bil leta 1919. Maribor znan kot najcenejše mesto v Jugoslaviji.

Ko je dr. Pfeifer prevzel mariborsko občino, je mesto kazalo še popolnoma nemško lice. Državni uradi in slovenski trgovci in obrtniki so imeli res že slovenske napise, toda ti so utonili med nemškimi napisnimi deskami trgov, ulic in nemškutarskih in nemških trgovcev.

Dr. Vilko Pfeifer

Dr. Anđ. Jerovšek

Dr. Franjo Rosina

Ulice in trge je nemško zagrizeni mariborski občinski svet namenoma krščeval po najbolj znanih nemških voditeljih, da se je tudi na ta način poudarjal nemški značaj Maribora. Tako je imel svojo ulico Bismarck, Jahn, ustanovitelj nemške telovadbe, cesar Jožef — duhovnik Kernstock — v Mariboru rojeni sloviti nemški pesnik, ki je podžigal svoje mariborske rojake: »Lieber rauchgeschwärmte Trümmer, als ein windisch Maribor — Rajši osmojeno groblje, ko slovenski Maribor« — in so mariborski Nemci njemu na čast v starodavni mariborski gostilni »Zum schwarzen Adler«, sedaj najlepši mariborski hotel »Orel«, krstili po njem malo gostilniško sobo »Kernstockstüberl«; Luther; skladatelj Richard Wagner. Še leta 1918. je občinski svet na tajni seji dne 17. aprila sklenil, da se prekrsti Magdalenski trg na »Kaiser Wilhelmsplatz« in dr. Orosel je utemeljeval to prekrstitev — »ker nas, mariborske Nemce, veže hvaležnost in zvestoba z nemškim narodom, čigar predstavnik je Wilhelm«.

Dr. Pfeifer se je kmalu lotil tudi te preureditve. Ker pa ni hotel sam prekrstiti starih ulic in tudi ne krstiti onih, ki so bile tedaj še brez imen, je poveril to izvršitev odboru zgodovinarjev in drugih strokovnjakov. Zadeva pa se je precej zavlekla, deloma ker so se začele puliti za ulična imenovanja naše politične stranke, deloma zaradi počasne dobave napisnih desk.

Hitreje je šlo pri trgovinah in obrtih, ker je na podlagi obstoječega obrtnega reda bilo drju Pfeiferju samemu mogoče izdati tale razglas:

Mestni magistrat
Št. 7549/19

RAZGLAS

o zunanji označbi obratovališč.

Po določitih obrtnega reda mora biti vsako obratovališče na zunaj primerno označeno in sicer z imenom lastnika in z označbo obrti.

Ti napisi so v Mariboru zelo pomanjkljivi; zaradi tega tem potom opozarjam obrtnike, da si do najdalje 30. junija t. l. preskrbe na svojih obratovališčih pravilne nove napise, ki morajo biti, ker so uradno in postavno zahtevani, pisani v uradnem jeziku, to je v slovenščini, oziroma srbo-hrvaščini. *Prepovedana pa je označba obratovališč*

v nemškem jeziku in pozivljam obrtnike, ki imajo še nemške napise, da si dajo do najkasneje 30. junija t. l. napraviti v pravilni slovenščini ali srbo-hrvaščini pisane zunanje napise.

Pri tej priliki priporočam obrtnikom, da pregledajo krstne liste svojih dedov in ne pačijo svojih rodbinskih imen z nepotrebnimi »itsch-i in igg-i«.

Proti obrtnikom, ki bi se določilom tega razglasa ne pokorili, bo mestni magistrat najstrožje postopal.

Vladni komisar: dr. Pfeifer, s. r.

Prizadeti Nemci so že po dveh, treh tednih v smislu Pfeiferjevega razglasa izpremenili napise in so bili tiste dni pleskarji noč in dan na delu. Maribor pa je naposled tudi za tujca dobil obraz slovenskega mesta.

To je za Maribor ena najtehnjših odredb vladnega komisarja drja Pfeiferja.

Za časa Pfeiferjevega komisariata je prešlo v slovensko upravo nemško gledališče s kinom in kazino, slovenska last sta postala dva močna nemška gospodarska zavoda »Steiermärkische Eskomptbank« Filiale Marbug, poznejša »Slavenska banka« in tiskarniško podjetje »Leopold Kraliks Erben« sedaj »Mariborska tiskarna«, ustanovila se je pod vodstvom ravnatelja Mateja Dolenca slovenska »Trgovska šola«, ki se je 16. avgusta 1926 izpremenila v »Trgovsko akademijo«, prevzel se je vzorno oskrbovani »Deutsches Töchterheim«, sedanja naša »Vesna« itd.

Prevzeti zavodi pa pod novim vodstvom niso ostali samo na prejšnji višini, marveč so se lepo razširjali in izboljševali.

Tudi v klavnici, plinarni, kopališču in pri vodu je teklo poslovanje v polnem redu.

Ker je pohajal v mestu drobiž, je izdal dr. Pfeifer za Maribor papirnate novčance po 10 in 20 vinarjev, ki jih je nemško občinstvo imenovalo »Pfeifergeld«. Na dan, ko so razveljavili ta drobiž, so ljudje z njim kar obsipali berače. Drugi dan pa je bila veljavnost »Pfeifergelda« za teden dni ne vem iz kakšnega vzroka — podaljšana in berači so se nekaj dni imeli, kakor velika gospoda.

Po nemških demonstracijah, dne 27. januarja 1919, ob prihodu ameriškega polkovnika Milesa v Maribor, je dal dr. Pfeifer zapleniti na stotine frankfur-

Dr. Ivan Senekovič

Milan Makar

Dr. Josip Leskovar

Franjo Žebot

tarskih zastav, ki so jih demonstrantje izobesili. Iz črnega in rumenega blaga je dal napraviti srajce in jih poslal po koroški ofenzivi mojim vojakom na Koroško, rdeče blago pa je porabil za naše narodne zastave.

Na magistratu je bilo po magistratnem prevratu, zlasti prve mesece, od jutra do večera vse črno strank. Novo slovensko magistratno uradništvo je kljub no-

vim mu razmeram premagovalo vse zapreke in z obzirnim ravnanjem zadovoljilo celo najnestrpnejše narodne nasprotnike.

Posebno krepka opora drju Pfeiferju je bil njegov pomočnik okrajni komisar Milan Makar, sedanji sreski načelnik.

Dne 8. marca 1920 je prevzel Pfeiferjevo mesto odvetnik dr. Josip Leskovar.

MARIBORSKI OTOK

FRANJO BAŠ

Medrečje med Dravo in Muro je med Mariborom in Radgono geomorfološko podano po treh površjih, po terciernih goricah, po diluvialnih poljih in po aluvialnih otokih v nižinskih strugah Drave in Mure.

V neposredni mariborski okolici poteka višinska gladina terciernih lapornatih Slovenskih gorc v absolutni višini 380—390 m. Ta višinski nivo kažeta najbolj nazorno Piramida (383 m) in Stolni vrh (384 m). 110 m pod višinsko gladino Slovenskih goric ležijo diluvialni grušč in konglomerati Dravskega polja, v katerega je zarezala Drava svojo strugo in v njej ustvarila aluvialne naplavljenne celine v absolutni višini 245—255 m. Za mariborsko diluvialno polje značilna višinska točka je mariborski Slomškov trg (prag stolnice 274 m), za mariborsko Dravo značilni aluvialni tvorbi pa sta Meljski otok na vzhodu in Mariborski otok na zahodu od mesta.

V obliki podolgaatega romba se razprostira Mariborski otok od zapada proti vzhodu v približni dolžini 830 m in meri na najširšem mestu v smeri sever-jug približno 220 m; njegova površina pa znaša 99.089 m². Povprečno absolutno višino otoka kaže betonski tlak pri kopaliških napravah z 255,7 m, odkoder se otok proti severozahodnemu gornjemu delu dvigne skoro za 2 m do najvišje točke 257,3 m, med tem ko pade na severu polagoma do inondacij-

skega ozemlja Drave na absolutno višino 251 m, neposredno k Dravi pa na jugu.

O nastoju Mariborskega otoka je izšlo kratko poročilo (Jutro 1930, št. 137) ob otvoritvi kopališča. Danes uporabljamo to poročilo v razširjeni obliki.

Kakor so za nižinsko strugo Drave značilni otoki, tako so značilne za alpsko strugo Drave, zlasti v Dravski dolini, čeri. Otoki so izraz upadle transportabilne sile Drave, čeri erozije in vrezavanja v prelome in prahribinske škrljavce med Pohorjem in Kobanskim. Mejo med erozijskim alpskim in sedimentacijskim nižinskim tokom Drave tvori dravska struga južno od Kamnice med Mariborskim otokom in brzicami nad njim. Mariborski otok začinja nižinski, brzice pa zaključijo alpski tok Drave, ki stopa pod brzicami in nad otokom iz Dravske doline v Dravsko polje.

Geomorfološki temelj Mariborskemu otoku tvorijo staromiocenski bazalni marinski laporji, ki se vlečejo, v legi brez vsakega reda, s Sv. Urbana in Lucijinega brega pod konglomerati in prodi v kamniški okolici, vedno bolj se poglobljajo, proti jugu. Na Mariborskem otoku vpadajo na levem bregu Drave lapornati sloji v kotu 10°—90°, razprostirajo se naprej v smer severozahod-jugovzhod, nato sever-jug in končno severovzhod-jugozahod. Na desnem bregu